

บทที่ 4

ข้อมูลพื้นฐาน

ในการศึกษาเรื่องการวิเคราะห์โครงสร้างการจัดการของการท่องเที่ยวแบบโฮมสเตย์ในจังหวัดเชียงใหม่ครั้งนี้ ผู้ศึกษาได้กำหนดพื้นที่หมู่บ้านแม่กำปองซึ่งตั้งอยู่หมู่ที่ 3 ตำบลห้วยแก้ว กิ่งอำเภอแม่อน จังหวัดเชียงใหม่ และหมู่บ้านแม่กลางหลวงซึ่งตั้งอยู่หมู่ที่ 17 อำเภอจอมทอง จังหวัดเชียงใหม่เป็นพื้นที่ศึกษา โดยข้อมูลพื้นฐานของแต่ละหมู่บ้าน มีดังต่อไปนี้

4.1 ข้อมูลพื้นฐานหมู่บ้านแม่กำปอง

ข้อมูลพื้นฐานของหมู่บ้านแม่กำปอง ประกอบด้วย ที่ตั้ง - อาณาเขต ลักษณะภูมิประเทศ / อากาศ โครงสร้างทางประชากร ประวัติการตั้งถิ่นฐานของบ้านแม่กำปอง ลักษณะทางเศรษฐกิจ ลักษณะทางสังคมและวัฒนธรรม โดยมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

4.1.1 ที่ตั้ง - อาณาเขต

บ้านแม่กำปองตั้งอยู่ทางทิศตะวันออกของจังหวัดเชียงใหม่ ห่างจากตัวกิ่งอำเภอแม่อน 20 กม.และห่างจากตัวจังหวัดเชียงใหม่ ประมาณ 50 กิโลเมตร สามารถเดินทางเพื่อเข้าถึงหมู่บ้านได้ โดยรถยนต์และรถจักรยานยนต์อย่างสะดวก บนเส้นทางสองทางหลัก คือ สายเชียงใหม่ - สันกำแพง และสายเชียงใหม่ - ดอยสะเก็ด

พื้นที่บ้านแม่กำปอง มีพื้นที่ทั้งหมดกว่าสองพันไร่ ซึ่งซ้อนทับกับพื้นที่ป่าอนุรักษ์และป่าชุมชน อีกทั้งยังเป็นจุดกำเนิดของแม่น้ำลำธาร จึงเป็นพื้นที่ที่มีความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรธรรมชาติ มีความหลากหลายทางชีวภาพ พันธุ์ไม้หายากนานาชนิด ลักษณะทางกายภาพโดยทั่วไปจึงมีความสวยงาม เหมาะสมกับการจัดการท่องเที่ยวแบบโฮมสเตย์

ส่วนอาณาเขตของบ้านแม่กำปองมีพื้นที่ติดต่อกับ (พรมมิตร พวงมาลาและคณะ, 2547) ดังนี้

ทิศเหนือ	ติดต่อกับเขตบ้านแม่ลา หมู่ที่ 2 ต.ห้วยแก้ว กิ่ง อ.แม่อน จ.เชียงใหม่
ทิศใต้	ติดต่อกับบ้านแม่รวม หมู่ที่ 1 ต.ห้วยแก้ว กิ่ง อ.แม่อน จ.เชียงใหม่
ทิศตะวันออก	ติดต่อกับอำเภอเมืองปาน จังหวัดลำปาง
ทิศตะวันตก	ติดต่อกับบ้านธารทอง หมู่ที่ 8 ต.ห้วยแก้ว กิ่ง อ.แม่อน จ.เชียงใหม่

จะสังเกตเห็นได้ว่า พื้นที่บ้านแม่กำปองนี้จะเป็นพื้นที่ด้านในสุดของตำบลห้วยแก้ว ซึ่งมีทางออกติดต่อทางเดียว คือ ด้านทิศตะวันออก ติดต่อกับเมืองปาน จังหวัดลำปาง (ดังแผนภาพที่ 4.1) ซึ่งยังเป็นเส้นทางที่ลำบากต่อการเดินทาง ดังนั้นบ้านแม่กำปองจึงต้องเข้าออกทางเดียวเป็นหลัก คือผ่านเส้นทางบ้านห้วยแก้ว และบ้านธารทอง ดังนั้น แม้ว่าจะมีระยะทางไม่ไกลจากตัวเมืองเชียงใหม่มากนัก แต่การพัฒนาความเจริญต่าง ๆ ก็อาจล่าช้าไปบ้างเพราะต้องผ่านหมู่บ้านห้วยแก้ว หมู่บ้านธารทอง ซึ่งเป็นทางผ่านก่อนจะมาถึงบ้านแม่กำปอง แต่ในทางกลับกัน การมีพื้นที่เข้าออกจำกัดนี้ทำให้ง่ายต่อการควบคุมดูแลของบ้านแม่กำปอง จึงไม่ค่อยเกิดปัญหาจากการบุกรุกของบุคคลภายนอก

จากการสังเกตการณ์โดยภาพรวมแล้ว จุดเด่นของที่ตั้ง อาณาเขต ของพื้นที่บ้านแม่กำปองจัดว่าเป็นพื้นที่ ซึ่งมีความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรธรรมชาติที่สวยงาม และมีระยะทางไม่ห่างไกลจากความเจริญมากนัก สามารถเดินทางเข้าถึงได้ง่าย แม้ว่าจะมีเส้นทางเข้าออกโดยสะดวกได้เพียงเส้นทางเดียว แต่การเข้าออกได้เส้นทางเดียวก็จะช่วยให้การควบคุมดูแลปัญหาจากการบุกรุกของบุคคลภายนอกมีประสิทธิภาพมากขึ้น ดังนั้นจึงเป็นพื้นที่ที่เหมาะสมกับการจัดการท่องเที่ยวแบบโฮมสเตย์ ซึ่งกำลังเป็นกระแสนิยมของการท่องเที่ยวรูปแบบใหม่ในสังคมปัจจุบัน ส่วนจุดอ่อนของที่ตั้ง และอาณาเขตในพื้นที่นี้ ก็คือ เป็นพื้นที่ด้านในสุดของตำบลห้วยแก้ว ดังนั้นการพัฒนาหรือการกระจายความเจริญ เช่น สาธารณูปโภค ถนนหนทาง จำเป็นต้องอาศัยบ้านห้วยแก้วและบ้านธารทอง ที่เป็นเส้นทางผ่านเข้าหมู่บ้านก่อนจะมาถึง ดังนั้นจึงอาจมีความล่าช้าไปบ้าง แต่ก็มิได้เป็นอุปสรรคมากนัก เพราะเส้นทางคมนาคมในปัจจุบันสามารถเข้าถึงได้อย่างสะดวกและงบประมาณในการพัฒนาหมู่บ้านยังมีองค์กรภายนอกท้องถิ่นหลายส่วนที่ให้การสนับสนุน

ภาพที่ 4.1 ที่ตั้งบ้านแม่กำปอง

ที่มา: พรหมมินทร์ พวงมาลา และคณะ, (2547: 62)

4.1.2 ลักษณะภูมิประเทศ / อากาศ

ลักษณะภูมิประเทศบ้านแม่กำปอง พื้นที่ส่วนใหญ่ 98 % เป็นเขตภูเขาและเนินเขาที่มีลักษณะสูงชัน มีความสูงจากระดับน้ำทะเลประมาณ 1,300 เมตร พื้นที่ส่วนใหญ่เป็นป่าดิบชื้นและป่าดิบแล้งตามความสูงชันของพื้นที่ ซ้อนทับกับพื้นที่ป่าอนุรักษ์ ทำให้มีทรัพยากรป่าไม้ที่อุดมสมบูรณ์ มีพันธุ์ไม้หลากหลายชนิด รวมทั้งเป็นต้นกำเนิดของแม่น้ำลำธาร ซึ่งประชากรจะตั้งถิ่นฐานอยู่ตามเนินเขาที่มีลำธารไหลผ่าน โดยมีการจัดการดูแลทรัพยากรธรรมชาติโดยหน่วยงานของรัฐและชุมชน ทำให้ทรัพยากรธรรมชาติยังคงมีความสมบูรณ์และมีความสวยงาม เป็นภูมิประเทศที่เหมาะสมกับการจัดการท่องเที่ยว

ลักษณะภูมิอากาศเนื่องจากเป็นพื้นที่สูงในหุบเขา ทำให้สภาพภูมิอากาศมีเพียง 2 ฤดู คือ ฤดูฝนกับฤดูหนาว พันธุ์พืชที่เหมาะสมกับการทำการเกษตร คือ สวนเมืองและกาแฟ ซึ่งเป็นอาชีพหลักของชาวบ้าน อากาศโดยรวมมีสภาพอากาศเย็นสบายตลอดทั้งปี ในช่วงฤดูหนาวอุณหภูมิลดต่ำลงเหลือเพียง 10 องศาเซลเซียส มีหมอกสวยงาม สภาพภูมิอากาศโดยทั่วไปจึงเหมาะสมกับลักษณะการท่องเที่ยว

4.1.3 โครงสร้างทางประชากร

ประชากรบ้านแม่กำปองตั้งถิ่นฐานตามแบบโบราณ คือ มีลักษณะเป็นเครือญาติที่ตั้งบ้านเรือนใกล้ ๆ กัน อยู่ตามที่ราบเนินเขาใกล้แม่น้ำลำห้วยเป็นหย่อมหรือกลุ่ม ซึ่งชาวบ้านเรียกกันว่าป๊อกหรือปาง มีทั้งหมด 6 ปาง รวม 128 หลังคาเรือน มีจำนวนแจกแจงได้ ดังนี้

ตารางที่ 4.1 จำนวนครัวเรือนแบ่งตามกลุ่มบ้าน (ปาง) ของหมู่บ้านแม่กำปอง

กลุ่มบ้าน (ป๊อก / ปาง)	จำนวนหลังคาเรือน
ปางนอก	30
ปางกลาง	19
ปางขอน	19
ปางโตน	15
ปางใน 1	9
ปางใน 2	36
รวม	128

ที่มา: พรหมินทร์ พวงมาลา และคณะ, (2547: 64)

ประชากรในตำบลห้วยแก้ว จะเป็นชาวพื้นราบที่อพยพมาจากอำเภอคอยสะเก็ดเพื่อมาหาที่ทำกิน และตั้งถิ่นฐานจากบ้านห้วยแก้ว บ้านธารทอง เรื่อยมาจนถึงบ้านแม่กำปอง เมื่อมาทำการเกษตรสวนเมืองได้ผลกำไรดี ญาติพี่น้องจึงอพยพตามกันมาทำให้จำนวนประชากรเพิ่มมากขึ้น แต่พื้นที่บ้านแม่กำปองเป็นพื้นที่ด้านในสุด จึงก่อตั้งได้ไม่นาน เพียง 100 กว่าปี เป็นรุ่นที่สองของช่วงอายุคน ดังนั้นจำนวนประชากรของบ้านแม่กำปองจึงมีจำนวนไม่มาก คือ มีจำนวนประชากรทั้งหมด 418 คน เป็นชาย 216 คน หญิง 202 คน สามารถจำแนกได้ตามอายุ ดังตารางที่ 4.2

ตารางที่ 4.2 จำนวนประชากรจำแนกตามอายุของหมู่บ้านแม่กำปอง

กลุ่มอายุ (ปี)	เพศ		รวม
	ชาย	หญิง	
0 – 4	8	9	17
5 – 9	14	18	32
10 – 14	14	16	30
15 – 19	20	11	31
20 – 24	7	17	24
25 – 29	11	12	23
30 – 34	17	9	26
35 – 39	23	23	46
40 – 44	33	30	63
45 – 49	29	18	47
50 – 54	9	9	18
55 – 59	12	6	18
60 – 64	5	6	11
65 – 69	6	6	12
70 – 74	5	10	15
75 – 79	2	1	3
80 ปีขึ้นไป	1	1	2
รวม	216	202	418

ที่มา: พรหมมินทร์ พวงมาลา และคณะ, (2547: 64)

4.1.4 ประวัติการตั้งถิ่นฐาน

ในตำบลห้วยแก้วนี้ ประชากรส่วนใหญ่เป็นประชากรที่อพยพมาจากอำเภอคอยสะเกิดเพื่อมาหาพื้นที่ทำกิน โดยได้ยึดอาชีพที่เหมาะสมกับลักษณะทางกายภาพของพื้นที่ คือ การทำเกษตรสวนเมือง ซึ่งเป็นพืชที่ได้รับความนิยมในตลาดและสามารถเจริญเติบโตได้ดีในพื้นที่ลักษณะหุบเขาสูงที่ตรงกับลักษณะทางกายภาพของพื้นที่ดังกล่าว โดยได้ตั้งหลักปักฐานอยู่ตามหมู่บ้านต่าง ๆ ทั้งบ้านห้วยแก้ว บ้านธารทองและบ้านแม่กำปอง ทำให้ประชากรในพื้นที่นี้จึงเป็นประชากรชาวล้านนาล้วน ๆ ไม่มีเชื้อชาติอื่นมาเจือปน

การทำเกษตรสวนเมืองในพื้นที่นี้ไม่ต้องลงทุนด้านตัวเงิน แต่ใช้การลงทุนด้านแรงงาน จึงสามารถสร้างรายได้เป็นอย่างดี ทำให้เกิดการอพยพของแรงงานที่เป็นญาติพี่น้องกันจากคอยสะเกิดเข้ามายังพื้นที่ตำบลห้วยแก้ว โดยตั้งถิ่นฐานกระจายตัวอยู่ในหมู่บ้านต่าง ๆ แต่ด้วยข้อจำกัดของพื้นที่บ้านแม่กำปอง ที่อยู่ด้านในสุดของเส้นทางและไม่มีทางเข้าออกที่สะดวก ดังนั้น ประชากรจึงตั้งถิ่นฐานอยู่ในบ้านห้วยแก้วและบ้านธารทองมากกว่า ทำให้บ้านแม่กำปองจึงเป็นหมู่บ้านเล็ก ๆ ที่มีจำนวนประชากรไม่มาก อาศัยอยู่ตามลำห้วยเป็นกลุ่มบ้านเรียกว่า ป๊อกหรือปาง ก่อตั้งขึ้นประมาณ 100 กว่าปี โดยตั้งขึ้นเป็นทางการเมื่อปี พ.ศ. 2457 เรียกชื่อหมู่บ้านตามดอกไม้และแม่น้ำ ซึ่งในสมัยก่อนมีดอกไม้ชนิดหนึ่งมีลักษณะดอกเล็กสีเหลืองแดงขึ้นอยู่ตามริมแม่น้ำลำห้วย เรียกกันว่า “ดอกกำปอง” จึงเรียกชื่อรวมดอกไม้และแม่น้ำเป็น “บ้านแม่กำปอง”

ชีวิตความเป็นอยู่โดยทั่วไปเรียบง่ายไม่แตกต่างจากสังคมพื้นราบมากนัก แต่มีลักษณะเด่นที่ยังคงอยู่ คือ มีระบบความสัมพันธ์ในชุมชนแบบเครือญาติ เป็นลักษณะของการช่วยเหลือดูแลกันภายในชุมชน เนื่องจากประชากรในหมู่บ้านเป็นญาติพี่น้องที่อพยพมาจากคอยสะเกิดด้วยกันและด้วยระยะเวลาก่อตั้งหมู่บ้านเพียง 100 กว่าปี ซึ่งเป็นเวลาช่วงที่ 2 ของอายุคนเท่านั้น ความใกล้ชิดของระบบความสัมพันธ์ในชุมชนจึงยังมีความแน่นแฟ้นและมีความสำคัญต่อการจัดการโครงสร้างต่าง ๆ ในชุมชน โดยจะเป็นลักษณะของระบบเครือญาติที่ให้ความช่วยเหลือกันกลายเป็นลักษณะระเบียบแบบแผนวัฒนธรรมชุมชน โดยยังไม่ต้องมีกฎเกณฑ์จากสังคมภายนอกมาบังคับใช้

ในด้านความเชื่อ ชาวบ้านแม่กำปองจะนับถือศาสนาพุทธ ซึ่งในหมู่บ้านมีศูนย์รวมจิตใจเพียงแห่งเดียว คือ วัดแม่กำปอง ทำให้วัดและพระสงฆ์มีความสำคัญในการดำเนินกิจการงานต่าง ๆ ของชุมชน ทั้งสถานที่ดำเนินการและการจงใจดำเนินกิจกรรม ไม่ว่าจะเป็นประเพณี งานบุญ หรือกิจการอื่น ๆ ภายในชุมชน ทำให้กิจการงานต่าง ๆ ได้รับความร่วมมือจากชาวบ้านด้วยดีมาโดยตลอด

4.1.5 ลักษณะทางเศรษฐกิจ

ชาวบ้านแม่กำปอง 100% มีอาชีพอยู่ในภาคการเกษตรเป็นหลัก โดยส่วนใหญ่ประกอบอาชีพการทำสวนเมืองและสวนกาแฟเป็นรายได้หลัก เพราะมีสภาพภูมิประเทศและภูมิอากาศที่เหมาะสม ลักษณะการลงทุนนั้น สวนเมืองจะไม่ต้องลงทุนเป็นต้นทุน แต่จะลงทุนเป็นแรงงานทั้งหมด สวนกาแฟนั้นต้องมีการลงทุนเป็นต้นกล้าและปุ๋ยกับแรงงานด้วย ซึ่งมีหน่วยงานที่ให้ความสนับสนุน คือ หน่วยงานโครงการหลวง ส่วนรายได้เสริมอื่น ๆ ได้แก่ การปลูกกล้วย กะทกรก การเก็บของป่า ตลอดจนการแปรรูปอาหารต่าง ๆ เช่น ทำกล้วยฉาบ มันฉาบหรือกล้วยตาก เป็นต้น นอกจากนี้ยังมีอาชีพจากการทำหัตถกรรมพื้นบ้านขายในชุมชนตัวเองและชุมชนข้างเคียง ทำให้มีรายได้ของประชากรเฉลี่ยประมาณ 36,000 บาทต่อครัวเรือนต่อปี จัดอยู่ในเกณฑ์ดี ซึ่งทำให้มีรายได้เพียงพอแก่การดำรงชีพ

ปัญหาด้านเศรษฐกิจในปัจจุบันเท่าที่สังเกตเห็นได้ คือ เรื่องราคาผลผลิตเมื่อเทียบกับต้นทุนแรงงานที่ลงทุนไปนับว่ายังไม่คุ้มทุนเพราะการกำหนดราคาขึ้นกับพ่อค้าคนกลางและจำนวนผู้บริโภคเมืองก็เริ่มลดลงด้วย ประกอบกับความเจริญ ไฟฟ้า ถนนหนทางดีขึ้น ความต้องการบริโภคเครื่องอำนวยความสะดวก สินค้าฟุ่มเฟือยของชาวบ้านมีมากขึ้นและยังต้องส่งให้บุตรหลานรับการศึกษาในเมืองเชียงใหม่ ทำให้ค่าใช้จ่ายครอบครัวเพิ่มมากขึ้น รายได้ไม่พอกับรายจ่าย มีการกู้ยืมมากขึ้นและมีภาระหนี้สินมากขึ้นด้วย

4.1.6 ลักษณะทางสังคมและวัฒนธรรม

การศึกษา : หมู่บ้านแม่กำปองมีโรงเรียนสังกัดประถมศึกษา 1 แห่ง เป็นการศึกษาในระบบ เปิดทำการสอนตั้งแต่อนุบาลถึงประถมศึกษาปีที่ 6 มีนักเรียนประมาณ 60 คนและครูผู้สอน 6 คน นักการภารโรง 1 คน เมื่อจบการศึกษาแล้วผู้ที่สนใจจะไปศึกษาต่อจากศูนย์การศึกษานอกโรงเรียนและสถานศึกษาอื่นภายนอกหมู่บ้าน โดยสรุปแล้วมีประชากรจบการศึกษาต่าง ๆ ดังนี้

จบประถมศึกษา	จำนวน	335	คน	ร้อยละ 80
จบมัธยมศึกษา	จำนวน	71	คน	ร้อยละ 17
จบอนุปริญญา	จำนวน	8	คน	ร้อยละ 2
จบปริญญาตรี	จำนวน	4	คน	ร้อยละ 1

การสาธารณสุขและสาธารณสุข : การพัฒนาด้านสาธารณสุขของหมู่บ้านแม่กำปองนับว่ามีการพัฒนาสาธารณสุขและสาธารณสุขได้เร็วมากหลังจากมีหน่วยงานราชการหลายหน่วยงานให้การส่งเสริม ในหมู่บ้านแม่กำปองไม่มีสถานอนามัย แต่มีอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน (อสม.) คอยดูแล รวมทั้งมีกลุ่มสมุนไพร (หมอเมือง) ที่เป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นและได้รับการ

สนับสนุนจากกลุ่มชมรมสมุนไพรวงศ์จังหวัดเชียงใหม่ ที่สามารถรักษาโรคเล็ก ๆ น้อย ๆ ซึ่งจากการสังเกตการพบว่า กลุ่มอาสาสมัครและกลุ่มสมุนไพรวงศ์ของบ้านแม่กำปองมีความเข้มแข็งสามารถดำเนินการได้เป็นอย่างดี ทำให้เกิดการรวมตัวไม่เพียงแต่กิจกรรมของกลุ่มตนเองแต่ยังรวมไปถึงความสามัคคีในกิจกรรมอื่น ๆ ด้วย ส่วนในด้านการสาธารณสุขปภคได้มีการใช้พลังงานไฟฟ้าพลังน้ำเป็นกระแสแจกจ่ายไฟฟ้าให้ทุกครัวเรือน ซึ่งตั้งเป็นกลุ่มสหกรณ์การไฟฟ้าพลังน้ำเพื่อการบริหารงาน, มีการใช้น้ำประปาภูเขามาใช้ทั่วทั้งหมู่บ้าน, มีการสร้างเตาเผาขยะประจำบ้านต่าง ๆ และมีการรณรงค์ให้ทุกหลังคาเรือนมีส่วนร่วมใช้ครบทุกหลังคาเรือน ซึ่งถือว่ามีความร่วมมือจากองค์กรภายนอกเป็นอย่างดีทำให้ประสบความสำเร็จในการดำเนินการอย่างรวดเร็ว

วัฒนธรรมและประเพณี ศาสนา ความเชื่อ และการเคารพนับถือ : ชาวบ้านทุกคนนับถือศาสนาพุทธ ส่วนใหญ่มีความเชื่อในเรื่องการเวียนว่ายตายเกิด โดยเชื่อว่าการทำบุญ การประกอบพิธีกรรมต่าง ๆ การทำประโยชน์ให้ผู้อื่น ให้สังคมในช่วงที่ตนมีชีวิตอยู่จะส่งผลให้ตัวเองได้รับความสุขความสบาย มั่งมีทรัพย์สินเงินทองในชาติหน้า ประกอบกับลักษณะชุมชนเป็นสังคมชนบทชาวบ้านเป็นชาวพื้นเมืองไม่มีชาวเขาเจ็ปน จึงมีชีวิตความเป็นอยู่อย่างชาวเหนือ มีความเป็นอยู่อย่างเครือญาติ ทำให้ยังคงมีประเพณีสงกรานต์ การรดน้ำดำหัวผู้ใหญ่ พิธีงานบุญต่าง ๆ เช่น การขึ้นบ้านใหม่, การแต่งงาน, การทำบุญศพ รวมทั้งประเพณีวันสำคัญทางศาสนา, การทอดผ้าป่า, ถวายผ้ากฐินและงานปอยหลวงต่าง ๆ ส่วนในเรื่องการเคารพนับถือ ยังเป็นระบบอาวุโส คือ ผู้น้อยจะเคารพนับถือผู้ใหญ่ และทุกคนจะนับถือบรรพบุรุษที่ล่วงลับไปแล้ว สังเกตได้จากวันสำคัญต่าง ๆ เช่น วันปีใหม่เมือง, วันเข้าพรรษา, วันออกพรรษา ฯลฯ ลูกหลานก็จะพากันไปทำบุญถวายทานไปหาดวงวิญญาณของบรรพบุรุษตนเอง นอกจากนี้ยังให้ความสำคัญเคารพนับถือต่อผู้นำชุมชน เช่น พระสงฆ์ กำนันผู้ใหญ่บ้าน และครูอาจารย์ในท้องถิ่น

ชุมชนบ้านแม่กำปองเป็นชุมชนเล็ก ๆ ประชากรส่วนใหญ่ยังคงเป็นลักษณะความสัมพันธ์แบบเครือญาติ รู้จักคุ้นเคยกันดี ทำให้การดำเนินการกิจสำคัญต่าง ๆ ของชุมชนเป็นไปได้ด้วยดีตลอดมา โดยมีศาสนาพุทธเป็นศูนย์รวมจิตใจ แต่ปัญหาที่สำคัญก็คือ ความเจริญด้านวัตถุที่ขยายตัวเข้ามาในชุมชน ทำให้มีแนวโน้มปัญหาตามมาหลายอย่าง เช่น การส่งบุตรหลานเข้าศึกษาต่อในเมืองทำให้เกิดการเลียนแบบพฤติกรรมไม่ดีงามของวัยรุ่นตามมาด้วย อีกทั้งการศึกษาต่อคงกล่าวยังทำให้เกิดภาวะการละทิ้งอาชีพดั้งเดิมของชุมชน เคลื่อนย้ายแรงงานสู่อาชีพใหม่ ทำให้ภายในชุมชนขาดแรงงานและผู้สืบทอดอาชีพและการสืบทอดประเพณี วัฒนธรรมต่าง ๆ ของชุมชนด้วย

ภาพที่ 4.2 สหกรณ์หมู่บ้านแม่กำปอง

ภาพที่ 4.3 ศูนย์ข้อมูลท่องเที่ยวบ้านแม่กำปอง

ลิขสิทธิ์ © by Chiang Mai University
All rights reserved

ภาพที่ 4.4 โรงเรียนวัดแม่กำปอง

ภาพที่ 4.5 ลักษณะการตั้งถิ่นฐานของบ้านแม่กำปอง

ภาพที่ 4.6 วัดแม่กำปอง

ภาพที่ 4.7 ศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก โรงเรียนวัดแม่กำปอง

4.2 ข้อมูลพื้นฐานหมู่บ้านแม่กลางหลวง

ข้อมูลพื้นฐานของหมู่บ้านแม่กลางหลวง ประกอบด้วย สภาพที่ตั้งและพื้นที่ทางภูมิศาสตร์ โครงสร้างทางประชากร ลักษณะบ้านเรือนและที่อยู่อาศัย การแต่งกายและเสื้อผ้า ความเชื่อและพิธีกรรม การผลิตและการยังชีพ การศึกษา สาธารณสุขมูลฐาน ระบบสาธารณสุขปโภค โดยมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

4.2.1 สภาพที่ตั้งและพื้นที่ทางภูมิศาสตร์

กลุ่มกะเหรี่ยงลุ่มน้ำแม่กลาง ตั้งถิ่นฐานอยู่ในหุบเขานาขั้นบันได ซึ่งเป็นพื้นที่ลุ่มน้ำชั้น 3 บริเวณตอนกลางของพื้นที่อุทยานแห่งชาติดอยอินทนนท์ จังหวัดเชียงใหม่ ในเขตการปกครองของ หมู่ที่ 8 หมู่ที่ 17 และหมู่ที่ 22 ตำบลบ้านหลวง อำเภอจอมทอง จังหวัดเชียงใหม่ ลักษณะทางภูมิศาสตร์บริเวณรอบหมู่บ้านเป็นป่าผสมระหว่างป่าเบญจพรรณและป่าดิบชื้น (ดิบเขา) ที่อุดมสมบูรณ์ สูงกว่าระดับน้ำทะเลประมาณ 1,200 เมตร สภาพอากาศหนาวเย็น มีลำห้วยธรรมชาติที่มีน้ำไหลตลอดปีแทรกอยู่ในหมู่บ้าน พื้นที่อยู่อาศัยและพื้นที่การเกษตรมีความลาดชัน ซึ่งถูกกันออกจากเขตอุทยานฯ แล้วบางส่วนโดยเฉพาะบริเวณพื้นที่การเกษตร

การเดินทางเริ่มต้นจากตัวเมืองเชียงใหม่ ตามเส้นทางหลวงหมายเลข 108 (เชียงใหม่-ฮอด) ผ่านอำเภอหางดง อำเภอสันป่าตอง และอำเภอจอมทอง เป็นระยะทาง 50 กิโลเมตรโดยประมาณ แล้วเดินทางต่อไปตามเส้นทางอำเภอจอมทอง-อุทยานแห่งชาติ ดอยอินทนนท์ (ทางหลวงจังหวัดหมายเลข 1009) อีกประมาณ 45 กิโลเมตร ก่อนถึงบริเวณพื้นที่อาศัยของกลุ่มกะเหรี่ยงลุ่มน้ำกลาง ซึ่งกระจายเข้าไปในพื้นที่ป่าสองข้างเส้นทาง โดยบ้านหนองล่อมและบ้านผาหมอน ใช้เส้นทางลูกรังด้านขวาในเส้นทางเดียวกันถัดไปตามเส้นทางหลวง 1009 อีกประมาณ 5 กิโลเมตร จะถึงเส้นทางเข้าบ้านแม่กลางหลวงทางด้านซ้ายและบ้านอังกาน้อยทางด้านขวาตามลำดับ โดยในแต่ละกลุ่มบ้านมีระยะทางห่างจากทางแยก 1 – 5 กม. แต่อย่างไรก็ตามทั้ง 4 กลุ่มบ้านจะมีเส้นทางเดินเท้าลัดเลาะแนวเขาที่เชื่อมต่อถึงกันได้

สำหรับอาณาเขตของหมู่บ้านกลุ่มกะเหรี่ยงลุ่มน้ำกลาง มีพื้นที่ติดต่อกับพื้นที่ใกล้เคียง ดังนี้

ทิศเหนือ	ติดต่อกับ	ดอยผาหมอนและพื้นที่อำเภอแม่อาง
ทิศใต้	ติดต่อกับ	พื้นที่ป่าดอยหัวเสือและบ้านแม่แอบ
ทิศตะวันตก	ติดต่อกับ	หมู่บ้านม้ง ขุนกลาง
ทิศตะวันออก	ติดต่อกับ	หมู่บ้านป่าแหมและบ้านสบหาด

โดยปกติชาวกะเหรี่ยงมักตั้งถิ่นฐานบริเวณพื้นที่ราบ ที่มีแหล่งน้ำไหลผ่าน สามารถหล่อเลี้ยงชีวิตและวิถีทางการเกษตรได้ เช่นเดียวกันกับชาวกะเหรี่ยงลุ่มน้ำกลางได้แก่ กลุ่มบ้านแม่กลาง

หลวง ที่อาศัยบนพื้นที่ราบริมลำห้วยท้อ ลำห้วยผาลาด ห้วยน้ำแดง และลำห้วยแม่กลาง, กลุ่มบ้านหนองหล่ม อาศัยบริเวณห้วยหนองหล่ม และห้วยแม่กลางพาด กลุ่มบ้านผาหมอนอาศัยอยู่บริเวณห้วยผาหมอนและห้วยแม่กลางพาดเช่นกัน ส่วนกลุ่มบ้านอังก้าน้อยจะอาศัยในบริเวณลำห้วยแม่กลาง และลำห้วยสายต่าง ๆ ในหมู่บ้านจะถูกใช้เป็นแหล่งน้ำสายหลักในการหล่อเลี้ยงพื้นที่การเกษตร และการอุปโภคบริโภค ส่วนการตั้งบ้านเรือนจะอยู่รวมกันเป็นกลุ่ม ห่างจากพื้นที่ทำกิน ซึ่งการตั้งบ้านเรือนในบางกลุ่มบ้านอาจแยกเป็นกลุ่มย่อย หรือที่เรียกว่า “ป้อกบ้าน” ในกรณีพื้นที่ที่สร้างบ้านบริเวณเดิมหนาแน่น จำเป็นต้องแยกไปตั้งเป็นป้อกบ้านเล็ก ๆ ในบริเวณใกล้เคียงกัน เนื่องจากมีประชากรเพิ่มมากขึ้นมีการอพยพย้ายถิ่นเข้ามาอาศัยเพิ่ม หรือจากความเชื่อและโรคระบาด เช่นในกลุ่มบ้านแม่กลางหลวงจะประกอบด้วย 2 ป้อกบ้าน ได้แก่ บ้านบนในบริเวณสันเขาสูงกว่าระดับพื้นที่นาและลำห้วยและบ้านล่างบริเวณที่ราบริมลำห้วยท้อ (สิริวัฒนา ไจมาและคณะ, 2546)

4.2.2 โครงสร้างทางประชากร

กลุ่มกะเหรี่ยงกลุ่มแม่ น้ำกลางเป็นชาวกะเหรี่ยง ประเภทสะกอ หรือยางขาวในภาษาราชการ หรือที่รู้จักในชื่อ ปกาเกอญอ หรือ คานยอ (Kanyaw) ซึ่งหมายถึงผู้มีความสมถะและเรียบง่าย โดยมีจำนวนครัวเรือนทั้งสิ้น 278 ครัวเรือน คิดเป็นประชากร จำนวน 1,263 คน แยกเป็นเพศหญิง 619 คน และเพศชาย 644 คน มีรายละเอียดในแต่ละกลุ่มบ้าน ดังนี้

ตารางที่ 4.3 จำนวนครัวเรือนและประชากรแบ่งตามกลุ่มบ้านของชุมชนปกาเกอญอ ดอยอินทนนท์

กลุ่มบ้าน	จำนวนหลังคาเรือน	เพศ		ประชากรรวม
		ชาย	หญิง	
แม่กลางหลวง	57	125	120	245
อังก้าน้อย	63	111	122	233
หนองหล่ม	76	175	172	347
ผาหมอน	82	233	205	438
รวม	278	644	619	1,263

ที่มา: จากการศึกษา

โดยกลุ่มประชากรสามารถแบ่งได้ 3 กลุ่มใหญ่ ได้แก่ กลุ่มผู้สูงอายุ – วัยกลางคน ที่เป็นวัยแรงงานประกอบอาชีพการเกษตรในหมู่บ้าน มีเพียงส่วนน้อยที่ออกไปทำงานนอกหมู่บ้าน กลุ่มวัยรุ่นมีทั้งที่ยังอยู่ระหว่างศึกษาและทำงานแล้ว โดยส่วนใหญ่นิยมออกไปทำงานนอกหมู่บ้าน และกลุ่มเด็ก ทั้งที่อยู่ระหว่างศึกษาอยู่ในโรงเรียนประจำชุมชนและก่อนวัยเรียน (สิริวัฒนา ใจมาและคณะ, 2546) ซึ่งการศึกษาในครั้งนี้จะมุ่งเน้นไปที่กลุ่มบ้านแม่กลางหลวงเท่านั้น

4.2.3 ลักษณะบ้านเรือนและที่อยู่อาศัย

ชุมชนปกากะญอมีลักษณะเลือกชัยภูมิในการตั้งบ้านเรือนในหุบเขาที่มีผืนป่าล้อมรอบ ในระดับความสูงตั้งแต่ 600 – 1,000 เมตรเหนือระดับน้ำทะเลปานกลาง ซึ่งมักจะเลือกอยู่ใกล้ลำธาร ป่าต้นน้ำ สามารถผันน้ำมาใช้สอยได้ตลอดปี ซึ่งหมู่บ้านแต่ละแห่งต่างก็มีน้ำใช้อุดมสมบูรณ์ในลักษณะที่ตั้งดังกล่าว นับเป็นความชาญฉลาดในการใช้ภูมิปัญญาอันหนึ่ง จะสร้างบ้านรวมกันอยู่เป็นกลุ่ม เป็นเครือญาติกัน และเป็นครอบครัวเดี่ยว การสร้างบ้านในปัจจุบันนิยมสร้างให้แน่นถาวร หลังคามุงด้วยกระเบื้องหรือสังกะสีแทนบ้านในสมัยก่อนซึ่งจะเป็นบ้านชั้นเดียวมีได้ถุนบ้านสูง มีเสาไม้เนื้อแข็ง พื้นและฝาปูด้วยฟากไม้ไผ่ หลังคามุงด้วยใบพลวง หญ้าคา ภายในเป็นทั้งห้องครัว ห้องนอน และห้องรับแขก โดยไม่มีการกั้นห้องแยกต่างหาก เพื่อป้องกันความหนาวเย็นของอากาศ จึงไม่มีช่องหน้าต่าง มีลักษณะทึบ การระบายอากาศไม่สะดวก แต่ละบ้านจะมีเตาไฟเป็นรางไม้สี่เหลี่ยมบรรจุดินอยู่ภายใน เพื่อป้องกันไฟลามหรือลุกไหม้พื้น นอกจากนี้ประกอบอาหารแล้วยังช่วยถนอมอาหารที่หากินได้ยากในหน้าแล้งอีกด้วย เนื่องจากสามารถเก็บเขavnไว้เหนือเตาไฟ ถนอมไว้กินได้ตลอดปี เช่นพวกเนื้อแห้ง เครื่องเทศ ผัก เมล็ดพันธุ์พืช ถั่ว งา เป็นต้น เตาไฟนี้จะมีหินวางไว้สามก้อนแบบสามเส้าเพื่อรองรับภาชนะ และเตาไฟก็ถูกใช้ในพิธีเลี้ยงผีบรรพบุรุษอีกด้วย บ้านในรูปแบบนี้หาได้ยากขึ้นในชุมชน เนื่องจากความเจริญที่เข้ามาเยือนในช่วง 20 ปีมานี้ ชาวปกากะญอจึงต้องสร้างบ้านที่มีห้องหับเป็นสัดส่วนแยกออกจากกันเหมือนบ้านชาวพื้นราบทั่วไป ในแต่ละบ้านที่มีลูกสาวที่ต้องแต่งงานแล้วนั้น ฝ่ายชายจะต้องย้ายเข้ามาอยู่ในบ้านของฝ่ายหญิงอยู่ประมาณ 1 – 3 ปี จึงแยกออกไปปลูกบ้านอยู่ต่างหากในละแวกของญาติฝ่ายหญิง หรือเมื่อน้องสาวหรือพี่สาวอีกคนจะแต่งงานด้วยเช่นกัน แต่ปัจจุบันนี้ แล้วแต่จะตกลงกัน เอาความสะดวกและเหตุผลต่อรองกันเอง

4.2.4 การแต่งกายและเสื้อผ้า

การแต่งกายของชนเผ่าจะบ่งบอกถึงสถานภาพและเอกลักษณ์ชนเผ่าเช่นเดียวกับชาวเขาอื่น ๆ กล่าวคือ ผู้ชายจะสวมเสื้อทอสีแดงสด สวมกางเกงขายาวหลวม ๆ สีนํ้าเงินเข้มหรือดำ แต่ปัจจุบันนี้ไม่นิยมสวมใส่ นอกจากเมื่อมีการประกอบพิธีกรรม เช่นการเลี้ยงผีบรรพบุรุษ การไปโบสถ์ เป็นต้น เดิมจะโปกศีรษะด้วยผ้าทั้งชายและหญิง ผู้ชายสมัยก่อนนิยมสักตามตัว ผู้หญิงจะเจาะหูกว้างเพื่อสวมใส่กำไลมือหรือลูกปัดต่าง ๆ การเจาะหูกว้างยังพอมิให้เห็นอยู่บ้างในสตรีที่อายุ 30 ปีขึ้นไป ปัจจุบันชาย - หญิงอายุน้อยนิยมแต่งกายตามแฟชั่นกันมากขึ้น

ส่วนการแต่งกายของสตรีปกากะญอจะบ่งบอกถึงสถานภาพชัดเจน หญิงสาวที่ยังไม่แต่งงานจะสวมชุดสีเดียวกันตลอดผืน หรือชุดสีขาว อันหมายถึงความบริสุทธิ์ จะมีลักษณะคล้าย ๆ กุง กระสอบ ขูยาวถึงข้อเท้า แต่เมื่อแต่งงานแล้วจะใส่เสื้อกับผ้าถุงแยกทอคนละชิ้นคนละสี และมีสีสันทลุดลายมากขึ้น เสื้อยาวเสมอเอว ส่วนล่างปักด้วยลูกเดือยหรือด้ายสีต่าง ๆ สวมผ้าถุงลายมัดหมี่ตัดขวางเกือบตลอดสีชมพูสดหรือแดง โดยใช้ผ้าสองชิ้นเย็บติดกัน จะเว้นบริเวณคอและแขนเพื่อให้สวมลงไปได้ นับว่ายังมีหญิงปกากะญอสวมเสื้อผ้าชนเผ่าให้เห็นมากกว่าผู้ชายในหมู่บ้าน

โดยเฉพาะผู้หญิงที่แต่งงานแล้ว แต่ผู้หญิงรุ่นใหม่ที่ได้เล่าเรียนหนังสือภายนอกหมู่บ้านก็หันไปแต่งกายตามสมัยนิยมของคนพื้นราบแล้วเช่นกัน ยกเว้นเวลาที่มีการประชุมในหมู่บ้านจึงแต่งชุดชนเผ่า

ปัจจุบันยังมีหญิงชาวบ้านนั่งทอผ้าไว้ใช้เอง อยู่บนบ้านอีกไม่น้อยและเลี้ยงลูกเล็กไปด้วย ซึ่งในอดีตหญิงปกากะญอต้องปลูกฝ้าย ปั่นด้าย ซ้อมเสื้อผ้า และทอผ้าใช้เอง แต่ปัจจุบันไม่มีการปลูกฝ้าย เพียงแต่ซื้อด้ายสำเร็จรูปมาทอ เด็กสาวจะได้รับการอบรมสั่งสอนให้ทำหน้าที่นี้ เพราะจะต้องเตรียมไว้ใช้ในงานแต่งงานของตนเองและคู่ครองในอนาคต และแม่บ้านต้องมีหน้าที่หาไม้เกี๊ยะไม้พินในป่ามาหุงต้ม ในขณะที่ฝ้ายชายจะถูกสอนให้รู้จักซ่อมแซมบ้านเรือนที่อยู่อาศัย ช่วยงานในนาไร่ และการติดต่องานนอกบ้าน ผู้หญิงบางคนยังชอบย้อมสีผ้าเพียงบางส่วน เพื่อจะได้ทอลวดลายตามที่ตนเองต้องการ

4.2.5 ความเชื่อและพิธีกรรม

ชาวปกากะญอต่างก็มีความเชื่อในการนับถือผี และสิ่งเหนือธรรมชาติ ชาวปกากะญอเชื่อว่าทุกสิ่ง ทุกที่มีเจ้าของคอยดูแลรักษา การจะใช้หรือกระทำการใด ๆ จึงต้องมีการขออนุญาตกันก่อนเสมอ ในอดีตชาวปกากะญอต่างมีวิถีชีวิตและกิจกรรมต่าง ๆ ในรูปแบบพิธีกรรมที่สะท้อนถึงวัฒนธรรมของตน โดยเริ่มตั้งแต่ความเชื่อในกำเนิดของมนุษย์ที่มี “ยะวา” เป็นผู้สร้างทุกสิ่งทุกอย่างในโลก มนุษย์ประกอบไปด้วยขวัญ 37 ตัว เมื่อขวัญออกไปจากร่างจะทำให้ผู้นั้นเจ็บป่วย ชาวปกากะญอต่างก็มีความเชื่อในการนับถือผี และสิ่งเหนือธรรมชาติ ชาวปกากะญอเชื่อว่าทุกสิ่ง ทุกที่มี

เจ้าของคอยดูแลรักษา การจะใช้หรือกระทำการใด ๆ จึงต้องมีการขออนุญาตกันก่อนเสมอ ในอดีต ชาวปกากะญอต่างมีวิถีชีวิตและกิจกรรมต่าง ๆ ในรูปแบบพิธีกรรมที่สะท้อนถึงวัฒนธรรมของตน โดยเริ่มตั้งแต่ความเชื่อในกำเนิดของมนุษย์ที่มี “ยะวา” เป็นผู้สร้างทุกสิ่งทุกอย่างในโลก มนุษย์ ประกอบไปด้วยขวัญ 37 ตัว เมื่อขวัญออกไปจากร่างจะทำให้ผู้นั้นเจ็บป่วยได้ และจะต้องทำพิธี เรียกขวัญกลับคืนมา หรืออาจจะเจ็บป่วยเนื่องจากการกระทำของผีก็ได้ ถ้าต้องการทราบสาเหตุก็จะ ใช้กระดูกไก่มาเสี่ยงทาย บ้านแม่กลางหลวงยังคงมีการปฏิบัติกันอยู่ เพราะส่วนใหญ่จะนับถือผีและ ศาสนาพุทธ กระนั้นก็ตาม เชื่อว่าพิธีกรรมและความเชื่อทั้งหมดของชาวปกากะญอจะสูญหายไปสิ้น ยังคงมีเหลือให้เห็นอยู่ในการดำเนินชีวิตประจำวัน ดังนี้

พิธีผูกข้อมือ หรือ กี่จ้อ ซึ่งเป็นพิธีเรียกขวัญ กำลังใจ หรือสำหรับบางคนที่มีอาการตกใจ รุนแรง เป็นพิธีกรรมที่แสดงความนอบน้อมต่อพระแม่ธรณี ทั้งขอพรและความคุ้มครอง เนื่องจาก ชุมชนทั้งสองแห่งยังมีความเชื่อในสิ่งเหนือธรรมชาติและเชื่อว่าผีเจ้าที่เจ้าทาง ผีเจ้าผิมน้ำ ผีดินไม้ (ถือ ว่าดีที่สุด) ยังมีความสำคัญอยู่มาก หากมีการล่วงละเมิดเสียหาย หรือทำให้ไม่พอใจก็จะ โกรธและจะ ส่งผลต่อพืชพรรณเสียหาย หรือทำให้พืชผลอุดมสมบูรณ์ สัตว์เลี้ยงแพร่พันธุ์อุดมสมบูรณ์ พิธีนี้จะ ทำกันปีละ 2 ครั้ง ในช่วงหลังฤดูการผลิตเพื่อเตรียมเข้าสู่ฤดูกาลผลิตใหม่ โดยจะทำพร้อมกันทั้ง หมู่บ้าน ในปัจจุบันนี้ เมื่อมีนักท่องเที่ยวเข้าไปเยือนในหมู่บ้าน ผู้วิจัยสังเกตเห็นว่า นักท่องเที่ยวบาง คนยินดีเข้าร่วมผูกข้อมือด้วย เมื่อได้รับการถ่ายทอดความหมาย “เรียกขวัญ” แล้วและยังกล่าวว่าจะ ผูกกลับประเทศของตนด้วย ซึ่งยังความปลาบปลื้มปิติกับชุมชนปกากะญอแห่งนี้เป็นอันมากที่เห็น ว่าผู้ที่มาจากต่างวัฒนธรรมและจากประเทศตะวันตกที่เจริญแล้ว ยังให้การยอมรับความเชื่อดังกล่าว

หลังจากทำพิธีผูกข้อมือผ่านไปแล้ว ชุมชนปกากะญอจะทำพิธีบูชาผีเจ้าที่เจ้าทาง เมื่อเห็นว่า ข้าวเริ่มเขียว ส่วนมากจะเริ่มทำหลังจากเข้าพรรษาไปแล้ว และทำปีละครั้ง ในปัจจุบันนี้พิธีกรรมนี้ ไม่อาจจะกำหนดเวลาแน่นอนลงไปได้ว่าจะทำเมื่อใด ขึ้นอยู่กับปัจจัยบางประการ เช่นถ้าทำพิธีผูก ข้อมือช้า หรือเก็บลำไยช้า (ซึ่งชุมชนปกากะญอมีอาชีพรับจ้างเป็นอาชีพสำรองด้วย) ก็ต้องรอผู้คน ให้ว่างจากงาน จึงจะสามารถทำพิธีกรรมต่าง ๆ ในไร่นาของตนเองได้ โดยชาวบ้านจะทำเครื่องบูชา ซึ่งมีด้วยกัน 3 ประเภท คือ

1. หลีอชิ เป็นการทำเครื่องบูชาสำหรับใช้ในพิธีกรรมเลี้ยงผี เจ้าที่ เจ้าป่าเจ้าเขา และสิ่งศักดิ์สิทธิ์ เป็นการขออนุญาตที่ให้อาศัยที่ดิน น้ำ ป่า ทำมาหากิน เพาะปลูกยังชีพต่อไป โดยชาวบ้านจะ สร้างเพิงเล็ก ๆ ที่ทำด้วยไม้ไผ่ปักไว้ที่นาของตน ภายในจะมีไก่ต้ม 1 คู่ เป็นไก่ตัวผู้และตัวเมีย และ เหล้าต้ม (หรือแล้วแต่แต่ละบ้านจะทำ)

2. ต่าชะะ เป็นการปิดป่าสิ่งชั่วร้ายต่าง ๆ หรือการปิดรังควาน ไล่เชื้อโรคไปจากต้นข้าว รวมทั้งวัชพืชต่าง ๆ ไม่ให้สร้างความเดือดร้อนแก่ข้าวและพืชพรรณ โดยทำเป็นเพิงไม้ไผ่เล็ก ๆ

ภายในจะบรรจุไปด้วยของเช่น ไหว้หลายอย่าง ได้แก่ ไก่ต้มตัวผู้ ซึ่งจะเป็นไก่ดำหรือแดงก็ได้ แต่ห้ามไก่ขาว และยังมีข้าวผสมกับเกลบ ยีส บุนหรีหรือหมากพลู หรือทั้ง 2 อย่างปนกัน

3. ตาต่อเมาะ เป็นการแสดงความเคารพบูชาเจ้าแม่โพสพ ซึ่งถือเป็นเจ้าแม่แห่งข้าวที่ได้เลี้ยงดูผู้คนมากมายให้ข้าวเจริญงอกงามตลอดรอดฝั่ง ไม้ให้กลิ่น โดยชาวบ้านจะสร้างเพิงเล็ก ๆ ที่ทำด้วยไม้ไผ่เช่นกัน ภายในบรรจุไก่ต้มตัวเมีย 1 ตัว และโกะมีลอปอ คือ ข้าวผสมเกลบและยีสปนกัน

เมื่อทำพิธีเช่น ไหว้ทั้ง 3 อย่างเสร็จแล้ว เจ้าของที่นาผืนนั้นจะเดินออกจากที่นาเป็นคนสุดท้าย หลังจากนั้นจะต้องทำกะแคะ โดยใช้เศษข้าว เศษกระดูก โกะมีลอปอ และหมากพลู วางไว้เพื่อเป็นการห้ามทุก ๆ คนเข้าไปในพื้นที่นาแห่งนั้นหลังจากเสร็จพิธีในวันนั้น เพื่อเป็นการเรียกวิญญาณข้าวให้มาสถิตอยู่ ณ ที่นาของตน โดยการวางบายาสูปไว้ตามทางเดิน 1 กำเล็กเพื่อขอโทษขอโพยที่ได้บุกรุก แต่หากเหตุการณ์ปกติ ในเช้าวันรุ่งขึ้น เจ้าของที่นาจะมาดิงไม้ไผ่ออกแล้วเชี่ยของสังเวทึงไป

ถึงแม้ว่าชาวปกากะญอส่วนใหญ่หรือชนรุ่นใหม่ของทั้งสองหมู่บ้านหันมานับถือศาสนาพุทธและคริสต์แล้วก็ตาม แต่ก็มีส่วนหนึ่งที่ยังคงนับถือผีอยู่ และในส่วนของชาวปกากะญอแล้ว ก็ยังคงมีอิทธิพลของการนับถือธรรมชาติและสิ่งศักดิ์สิทธิ์แฝงอยู่ในวิถีชีวิตประจำวัน แม้ในปัจจุบันจะมีนักท่องเที่ยวจากต่างถิ่น หรือแม้แต่ฝรั่งชาติตะวันตกเข้าไปในหมู่บ้านขณะประกอบพิธีกรรมชุมชนก็อนุญาตให้นักท่องเที่ยวอยู่ร่วมและถ่ายรูปของเช่น ไหว้ พร้อมอธิบายหรือสื่อความหมายให้เข้าใจอีกด้วย อันเป็นผลดีของการท่องเที่ยวในลักษณะนี้ ที่ได้เผยแพร่วัฒนธรรมสร้างความเข้าใจในเพื่อนมนุษย์ให้เกิดขึ้น

4.2.6 การผลิตและการยังชีพ

การให้คุณค่าในธรรมชาติของชาวปกากะญอมีความสัมพันธ์เกี่ยวเนื่อง โดยตรงต่อระบบการผลิตและการยังชีพของชนเผ่า ชาวกะเหรี่ยงจัดว่าเป็นนักธรรมชาติวิทยาผู้เชี่ยวชาญ แม้แต่ในรายงานของธนาคารโลกระบุอย่างให้เกียรติชาวกะเหรี่ยงว่า “การทำไร่หมุนเวียนทำให้ระบบนิเวศที่หลากหลายเกิดขึ้นในตัวของมันเอง โดยยังคงมีไม้เลื้อย เถาวัลย์ งาม ฝ้าย พริก มะเขือ ยาง และข้าว นอกเหนือจากพืชพันธุ์ในป่าที่ถูกทิ้งไว้ในไร่ เพราะคุณสมบัติอันหาค่าไม่ได้ของมัน” (อ้างใน วอลเดน เบลโล, 2542) ที่ดินดังกล่าวปกติจะถูกใช้เพียงสองสามปีเท่านั้นแล้วก็จะถูกทิ้งไว้ประมาณ 10 ปีถึง 30 ปี โดยปล่อยให้ดินคืนสภาพก่อนที่จะกลับมาปลูกอีกครั้ง การทำการเกษตรแบบนี้ทำให้อยู่ประจำที่และไม่ขยายพื้นที่ที่เพาะปลูกออกไป นักมานุษยวิทยาเห็นว่าการทำไร่หมุนเวียนเป็นการใช้ที่ดินอย่างเหมาะสมต่อสิ่งแวดล้อมของป่ามาก ตรงข้ามกับการทำไร่เลื่อนลอยที่ต้องย้ายพื้นที่เพาะปลูกและตัดไม้ในพื้นที่ป่าใหม่ ๆ อยู่เสมอ วิถีทางเศรษฐกิจของชาวปกากะญอได้รับการ

กล่าวถึงในทางบวก เช่น ไม่มีการโยกย้ายที่ทำกัน มีการทค่น้ำที่มีลักษณะเป็นชั้นบันได และมีลักษณะอนุรักษ์นิยม เช่นการปลูกพืชหลายชนิดที่มีความซับซ้อน การใช้แรงงานเป็นจำนวนมากในการกำจัดวัชพืช การกินอยู่อย่างประหยัด และสิทธิในที่ดินของชุมชนและของบุคคลค่อนข้างมีความเฉพาะเจาะจง ทั้งหมดชี้ให้เห็นว่าชาวปากเกอญอไม่อาจใช้ที่ดินอย่างฟุ่มเฟือยได้ เทคโนโลยีทางการเกษตรของชนเผ่าถูกกล่าวว่าเป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อมอย่างน่าทึ่ง เช่นการถางพื้นที่ทำไร่หมุนเวียนที่ใช้วิธีถางและเผา กล่าวคือ มักจะเหลือต้นไม้เป็นทางยาวบนเนินเหนือพื้นที่ที่ถางและเผาแล้ว และหลีกเลี่ยงที่จะตัดต้นไม้ใหญ่ที่อยู่ในพื้นที่ที่จะทำไร่ด้วย แม้ว่ากิ่งไม้จะถูกตัดเล็มออกไปบ้างก็ตาม เพื่อไม่ให้ใบไม้มาบังพืชที่กำลังปลูกอยู่ แต่กิ่งไม้ดังกล่าวก็มักจะเจริญเติบโตอย่างรวดเร็ว พวกกะเหรี่ยงบอกกับตนเองว่า การที่ไม่ได้แตะต้องต้นไม้บางต้น ช่วยให้ต้นไม้หลายต้นสามารถงอกขึ้นมาได้อีก เป็นสาเหตุให้ต้นไม้เจริญเติบโตขึ้นได้อย่างน่าพอใจ

แม้ว่าการทำไร่เลื่อนลอยของชุมชนแม่กลางหลวงจะหมดลงแล้วก็ตาม ด้วยการจำกัดของพื้นที่ที่ถูกประกาศเป็นเขตอุทยานแห่งชาติในปี พ.ศ. 2515 และการเพิ่มขึ้นของประชากรในชุมชนเอง การสร้างถนนขึ้นคดอหินถนนที่ผ่านหมู่บ้านทั้งสอง กอปรกับการส่งเสริมและนโยบายต่าง ๆ ของภาครัฐสู่ชุมชนชาวเขา หรือในระยะหลังมานี้ที่ให้รัฐบาลให้ความสำคัญกับการท่องเที่ยว ไม่ว่าจะเป็ปีท่องเที่ยวไทย Amazing Thailand และปีท่องเที่ยวอุทยานแห่งชาติ ทำให้ชาวเขาเป็นกลุ่มชนที่ถูกท่องเที่ยวจากบุคคลภายนอกที่ต้องการความแปลกใหม่ ในระบบการผลิตของชาวปากเกอญอจึงถูกปรับเปลี่ยนไปตามสภาวะตลาดโลกเช่นกลุ่มชนอื่น ๆ เพื่อความอยู่รอดในวิถีชีวิตประจำวัน มีการทำนาข้าวแบบขั้นบันได มีระบบทค่น้ำแบบธรรมชาติโดยอาศัยภูมิปัญญาท้องถิ่นดั้งเดิม โดยทำปีละครั้งราวเดือนพฤษภาคม (แต่กระนั้นก็ตาม ยังมีการช่วยเหลือกัน หรือที่เรียกว่า “ลงแขก” หรือการ “เอามื้อ” จากชุมชนโดยไม่ต้องว่าจ้าง)

แม้ในปัจจุบันนี้ที่เกิดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศขึ้นในชุมชนบ้านแม่กลางหลวง ที่นาขั้นบันไดหน้าหมู่บ้านซึ่งมีลำห้วยไหลผ่านจึงถูกใช้เป็นสนามสำหรับการศึกษาถึงภูมิปัญญาในการทำนาแบบขั้นบันได การควบคุมดูแลการใช้น้ำชลประทาน ระบบการแบ่งปันน้ำโดยคนท้องถิ่นแก่แขกผู้มาเยือน และยังถูกวางไว้เป็นสถานที่ตั้งแคมป์ เมื่อหมดหน้าทำนา และเป็นสถานที่ศึกษาธรรมชาติของเยาวชนนักเรียนจากทั้งในประเทศและต่างประเทศอีกด้วย ชาวชุมชนที่สนใจในการทำธุรกิจท่องเที่ยวจึงได้รับการฝึกฝนให้เป็นไกด์นำทางหรือผู้สื่อความหมายท้องถิ่นเพิ่มขึ้นอีกอาชีพหนึ่ง นอกเหนือจากอาชีพเกษตรกรรมและรับจ้างทั่วไป

แม้ว่าชุมชนจะถูกปรับเปลี่ยนวิถีชีวิตและการผลิตแบบพอเพียงหรือเพื่อยังชีพ สู่การผลิตเพื่อขายก็ตาม แต่ชุมชนก็พยายามคงไว้ซึ่งภูมิปัญญาและรูปแบบการผลิตแบบพื้นบ้านที่พึ่งพาตนเองสูง ซึ่งยังมีให้เห็นในหมู่บ้านขณะนี้โดยทั่วไป เช่นการดำข้าวของหญิงโดยใช้เท้ากับครกดำข้าว กระดิ่ง

ฝัดข้าว กระจุงสำหรับใส่ของ เครื่องมือปั่นด้าย อุปกรณ์ทอผ้า เป็นต้น และบางส่วนก็ยังคงใช้ควาย ในการไถนาอยู่ด้วย บ้างก็ใช้เพียงจอบกับแรงคน นอกจากข้าวแล้วยังปลูกสตรอเบอร์รี่ กาแฟ มะม่วง ลิ้นจี่ ลูกท้อ พืชผักเมืองหนาว แม้ว่าการล่าสัตว์จะถูกยกเลิกไปแล้วสักประมาณ 10 ปีมานี้ แต่ชุมชนก็เลี้ยงหมู ไก่ วัว ควาย ไร่กินไว้ใช้ และประกอบพิธีกรรมและปลูกผักผลไม้ไว้ในสวน หลังบ้านหรือในไร่ ซึ่งมักจะได้รับการสนับสนุนจากโครงการหลวงมาก่อน แม่บ้านปกากะญอที่นี่ ยังคงประกอบอาหารตามแบบบรรพบุรุษ กล่าวคือ จะเน้นรับประทานพืชผัก น้ำพริก ปลาตัวเล็ก ๆ จากลำธาร นำมาต้มและตำเข้าด้วยกันเป็นน้ำพริกผักจิ้ม เป็นอาหารมื้อหลัก มีการกินอยู่อย่าง ๆ และ ประหยัด จึงพบว่าคนในชุมชนมีสุขภาพแข็งแรงสมบูรณ์ ไม่พบคนอ้วนเลย (สุวณี ทรัพย์พิบูลย์ผล, 2544)

4.2.7 การศึกษา

หมู่บ้านแม่กลางหลวงมีศูนย์การเรียนรู้ชุมชนชาวไทยภูเขา “แม่ฟ้าหลวง” โดยเริ่มจากชั้น ป.1 – ป. 6 มีจำนวนนักเรียนในชั้นนี้ 36 คน มีครู 2 คน ซึ่งมาจากอำเภอสันป่าตองและอำเภอจอมทอง โดยทั่วไปแล้ว โรงเรียนประเภทนี้จะมีครูเพียง 1 คน แต่เนื่องจากที่มีเด็กนักเรียนมาก หน่วยงานที่รับผิดชอบได้อนุมัติครูมาให้ 2 คน และมีครูนิเทศจากการศึกษานอกโรงเรียน ซึ่งมี ตำแหน่งเสมือนครูใหญ่คอยตระเวนตรวจงาน จุดประสงค์ของการเรียนในชั้นนี้คือ ให้นักเรียนชาวไทยภูเขาอ่านออกเขียนได้ โดยมีหลักสูตรของชาวเขาโดยเฉพาะ มี 3 สาขา คือ สอนเรื่องการพัฒนาอนามัย และการเลี้ยงเป็ดเลี้ยงไก่ เพื่อยังชีพในชีวิตประจำวัน ครูจะใช้ภาษาไทยกลางในการสอนแต่นักเรียนส่วนใหญ่จะพูดภาษาไทยไม่ค่อยชัด แม้บางส่วนจะเป็นเด็กโต ไปเรียนและอาศัยอยู่ในเมืองแล้วก็ตาม เนื่องจากว่าเมื่อออกจากห้องเรียนไปแล้ว เด็ก ๆ จะพูดภาษาท้องถิ่นกัน โดยใน 1 เดือน จะสอน 22 วัน หยุด 8 วัน นอกจากนี้ยังมีการสอนหลักสูตรทางไกลซึ่งเป็นหลักสูตรการศึกษา ผู้ใหญ่แบบต่อเนื่องเหมือนพื้นราบทั่ว ๆ ไป เพื่อสนองความต้องการของชุมชนชาวบ้านที่ต้องการ เทียบวุฒิการศึกษา โดยสอนในระดับมัธยมต้น – มัธยมปลาย ใน 1 สัปดาห์จะเรียนเพียง 3 ชั่วโมง ปัจจุบันนี้มีผู้ใหญ่บ้านมาร่วมเรียนด้วยเช่นกัน เดิมห้องเรียนมีขนาดเล็กมากเพียง 1 ห้องเรียน เวลาเรียนจะเรียนรวมกันหมดทุกชั้น แต่เมื่อเร็ว ๆ นี้ได้ทำการก่อสร้างอาคารเรียนหลังใหม่ ซึ่ง กว้างขวางใหญ่กว่าเดิม โดยได้รับเงินสนับสนุนจากการบริจาคของนักท่องเที่ยวและมูลนิธิที่เข้ามา ใช้บริการการท่องเที่ยวของชุมชน และเงินบริจาคสำหรับอาหารกลางวันด้วยเช่นกัน

4.2.8 สาธารณสุขมูลฐาน

หมู่บ้านแม่กลางหลวงไม่มีสถานอนามัย มีเฉพาะผู้ยา ชาวบ้านนิยมไปหาหมอที่โรงพยาบาลอำเภอจอมทอง ในหมู่บ้านแม่กลางหลวงจะมีบทบาทมาก โดยจะทำหน้าที่เป็นหมอไปด้วย ตั้งชื่อและนามสกุลใหม่ให้ด้วย ด้านงบประมาณต่าง ๆ ส่วนหนึ่งจะได้รับการสนับสนุนจากโครงการหลวง บ้านทุกหลังคาเรือนจะมีส้วมซึมใช้ ในระยะหลังนี้ ผู้ใหญ่บ้านได้รณรงค์ให้ทุกบ้านขุดหลุมดินไว้ฝังกลบขยะ สิ่งใดที่เผาได้ให้เผาทิ้งเสีย เมื่อหลุมขยะเต็มให้กลบปิด นับวันปัญหาขยะมูลฝอยจะกลายเป็นปัญหาใหญ่ที่ต้องหาทางแก้ไข โดยทั่วไปแล้ว ชุมชนมีสุขภาพค่อนข้างแข็งแรง เนื่องจากต้องออกกำลังกายในกิจกรรมงานที่ทำ การที่ชุมชนทั้งหมดยังบริโภคข้าวที่ได้จากการทำโดยใช้แรงงานกับครกไม้ ซึ่งไม่ผ่านการขัดสีของเครื่องจักร นับเป็นแหล่งอาหารหลักที่อุดมไปด้วยวิตามินมากมาย

สำหรับน้ำดื่ม ชาวบ้านมักนิยมต้มน้ำชา บีบมะนาวและใส่เกลือลงไปเล็กน้อย ซึ่งทำให้รสชาติกลมกล่อมน่ารับประทาน

โดยปกติแม่บ้านจะปรุงอาหารวันละสองมื้อ คือ มื้อเช้าและมื้อเย็น เวลารับประทานจะนั่งล้อมวงกับพื้น ตรงกลางจะมีโต๊ะแบบขันโตก มีกับข้าวตั้งอยู่ตรงกลาง ซึ่งจะไม่กินกับข้าวหลายอย่าง เวลามีการประชุมประจำเดือนในหมู่บ้าน ขณะพักรับประทานอาหารกลางวัน จะมีการแยกกลุ่มแยกบ้านกันรับประทานอาหาร โดยผู้ชายกลุ่มหนึ่ง กลุ่มแม่บ้านอีกกลุ่มหนึ่ง กลุ่มเด็กสาวอีกกลุ่มหนึ่ง จะไม่ปะปนกัน มีการจับเหล้าต้มบ้างเล็กน้อยหลังจากรับประทานอาหารเสร็จ

4.2.9 ระบบสาธารณสุขโรค

ชุมชนแม่กลางหลวงไม่มีไฟฟ้าใช้ สภาพถนนในหมู่บ้านขรุขระเป็นดินลูกรัง ซึ่งมีปัญหามากในหน้าฝน ไม่มีโทรศัพท์สาธารณะมาติดตั้งให้บริการ ส่วนน้ำใช้ในครัวเรือนนับว่ามีความสะดวก เนื่องจากมีการเดินท่อของประปาภูเขาต่อมายังครัวเรือน

เนื่องด้วยชุมชนแม่กลางหลวงตั้งอยู่ท่ามกลางธรรมชาติที่สวยงามยิ่ง บางบ้านที่ค้าขายหรือมีธุรกิจส่วนตัว เช่นเป็นคนกลางค้าผลิตผลเมืองหนาว ก็จะมีรถยนต์กระบะไว้ใช้งาน แต่ส่วนมากจะมีรถมอเตอร์ไซค์ ไม่ใช้จักรยาน เนื่องจากสภาพหมู่บ้านเป็นภูเขาสูง ผู้คนสามารถเดินทางเข้าออกโดยอาศัยรถสองแถวสีเหลืองสายดอยอินทนนท์ - จอมทอง ซึ่งวิ่งผ่านถนนหน้าหมู่บ้านทุก ๆ ชั่วโมง โดยหยุดให้บริการในเวลากลางคืน ซึ่งนับว่ามีความสะดวกสบายพอสมควร

นอกจากนี้ในหมู่บ้านแม่กลางหลวงยังมีสหกรณ์การค้าเล็ก ๆ ซึ่งจำหน่ายของกินของใช้ เครื่องดื่ม ขนม ด้วยการริเริ่มและการช่วยเหลือจากครูที่คอยฝึกให้ และสอนทำบัญชีด้วย นอกจากนี้หมู่บ้านแม่กลางหลวงยังมีรถจำหน่ายอาหารสด - แห้งเข้ามาขายในหมู่บ้านอีกด้วย

นอกจากร้านค้าสหกรณ์แล้ว หมู่บ้านแม่กลางหลวงยังมีธนาคารข้าว ซึ่งได้เริ่มมีมากกว่า 10 ปีแล้ว โดยวิธียืม 10 ลิตร ส่งคืน 12 ลิตร เป็นต้น

ภาพที่ 4.8 สหกรณ์หมู่บ้านแม่กลางหลวง

ลิขสิทธิ์ภาพถ่ายของใหม่
Copyright © by Chiang Mai University
All rights reserved